

CONTRIBUȚII PRIVIND SCUTELNICIA ÎN MOLDOVA

de ADRIAN PRICOP

I

I. Cînd apar scutelnicii? Ce sînt ei?

Asupra apariției scutelnicilor, părerile istoricilor noștri sînt împărțite. Astfel, Ilie Minea nu este de acord cu Radu Rosetti, C. Filitti, ș.a., că apariția scutelnicilor ar coincide cu reforma lui Constantin Mavrocordat, ci susține că Domnul reformator a generalizat și normat numai, dreptul de scutelnici; că scutelnicia ar fi nu altceva, decît o reeditare într-o formă mai nouă a vechii poslușnicii¹. Scutelnicii ar fi un fel de poslușnici, dați boierilor, cu scopul de a le cîștiga bunăvoința.

Fapt cert este că scutelnicia în strictul înțeles al cuvîntului, nu o putem urmări decît de la Constantin Mavrocordat. Mai mult, îi vom vedea coexistînd alături de scutelnici și pe poslușnici².

Dar să vedem cum este prezentată, de istoricii noștri, apariția scutelnicilor, cu reforma lui Mavrocordat.

Cronicarul Ion Neculce, după ce arată care este situația în Moldova la anul 1742 („leatul 7250“), trece în revistă și reforma lui Mavrocordat, spunînd relativ la introducerea scutelnicilor: „Dat-au și boierilor celor mari cîte cincizeci și cîte șasezeci de oameni de scuteală, altora boieri mazili cîte douăzeci, cîte cincisprezece, cite cinci. Așijdere au dat oameni de scuteală și la jupănese sārăce cîte zece, cîte cincisprezece, care-și dupre boierie“³.

N. Iorga, pomeneste numai în treacăt de apariția scutelnicilor în Moldova: „Boierii fură cîștigați prin adăugire de scutelnici, ca și în cealaltă țară“⁴.

A. D. Xenopol, C. C. Giurescu și Manolache Drăghici prezintă apariția scutelnicilor, ca un fel de recompensare dată boierimii, pentru desființarea șerbiei. Aceasta nu ar corespunde adevărului, după cum constată R. Rosetti, care obiectează spunînd: „Hărăzirea de scutelnici de către Mavrocordat n-a fost făcută decît în scop de a cîștiga bunăvoința boierimii. E neadevărată părerea, că ar fi o despăgubire dată boierilor

¹ Ilie Minea — *Reforma lui Constantin Mavrocordat*, în *Cercetări Ist.* anul II, pag. 409.

² În Muntenia se acordau poslușnici și boierimii nu numai minăstirilor. Lucrurile mergeau pînă acolo încît — după cum arată documentele — noțiunile de scutelnici și poslușnic, aproape se confundau (vezi, N. Adăniloiaie, — *Boierii și răscoala condusă de T. Vladimirescu*. Buc. 1956, pag. 26—27).

³ Ion Neculce — *Cronica* vol. II Craiova, 1942, pag. 481.

⁴ N. Iorga — *Istoria Romînilor vol. VII Reformatorii*, Buc. 1938, pag. 65.

pentru desființarea vecinătății, întrucît aceasta are loc în a treia domnie a lui Constantin Mavrocordat, iar hărăzirea de scutelnici în a doua domnie“⁵.

Rezumînd cele de mai sus, am putea spune asupra apariției scutelnicilor în Moldova, că ei apar prin „reforma“ lui C. Mavrocordat, dați boierilor pentru a le cîștiga bunăvoința. Și înainte de Constantin Mavrocordat a existat o formă de scutelnici, bine înțeles de altă natură, mai potrivit numiți scutiți sau oameni de scuteală decît scutelnici, căci aceștia, deși nu plăteau Visteriei, situația lor privilegiată era însă urmarea serviciilor militare pe care le prestau⁶. Scutelnicii propriu ziși apar însă în mod cert, cu Constantin Mavrocordat, cu acelaș rol pe care îl aveau poslușnicii, acordați mînăstirilor⁷.

Dar ce erau scutelnicii? O întrebare care își are răspunsul din însăși etimologia cuvîntului. Scutelnicul în evoluția sa se prezintă sub două aspecte. În prima fază apare ca ostaș, milițian etc., care slujea fără nici o leafă, fiind scutit pentru aceasta de orice bir către stăpînire. Al doilea aspect, îl prezintă, ca un om, în genere țaran cultivator, scutit de orice bir către stăpînire, prin faptul că se afla în serviciul Domnului sau al unui boier. Acesta se învoia cu boierul, căruia îi era închinat, și-i plătea o anumită sumă sau îi făcea o anumită muncă pe an. Natural, aceasta era o pierdere pentru Visterie, pierdere care se explică foarte bine de altfel, prin cuvintele lui Ion Neculce, cînd vorbind în legătură cu mărirea numărului de scutelnici spunea printre altele: „...nu avea și el dela cine lua bani, că țara era giumătate scutelnică“⁸.

II.

Evoluția sensului de scutelnic, de la scutelnicul (scutitul) militar la scutelnicul propriu zis; scutelnici și poslușnici.

Am arătat mai sus că noțiunile de scutelnic și scutelnicie sînt o inovație a „reformei“ lui Constantin Mavrocordat. Apariția scutiților aparține însă unor timpuri mult mai îndepărtate. Secolul al XVII-lea ne prezintă pe scutelnicul (scutitul) militar, pe care-l găsim pînă la apariția noii forme create, prin „reformă“, scutelnicul propriu zis.

Crearea scutelnicilor militari se datorește desigur vremurilor neomenoase prin care trecea țara noastră în sec. XVII și XVIII. Situația jalnică a țărănimii, devenită o masă impusă la un sistem foarte complicat de impunere⁹, din partea stăpînirii și lăsată la discreția brutală a slujbașilor, îi silea pe acești nenorociți de a-și căuta o îndulcire a situației, angajîndu-se ca scutelnici.

⁵ Radu Rosetti — *Pămîntul, sîdenii și stăpînii în Moldova* tom. I București, 1907, pag. 389.

⁶ C. C. Giurescu, — *Istoria Romînilor*, vol. III, partea II, pag. 644.

⁷ Candrea, *Enciclopedia*, pag. 1128.

⁸ Ion Neculce, *op. cit.* pag. 481.

⁹ *Memoires du Prince Soutzo, grand-logopete de Moldavie, 1798—1871.*

Despre scutiții militari pomenește și Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei“, cînd vorbește despre armata moldovenească: „...și aceștia se osebesc întru sine, în ostași cu leafă, și ostași de scuteală, carii slujesc cu cheltuiala lor, numai ca să fie scutiți de bir“¹⁰.

Manolache Drăghici, descriindu-ne rangurile slujbașilor Curții, vorbind de vătaful de copii de casă: „...aceste ave paza Visterii pămîntești și era supus Vistiernicului celui mare cu 150 de copii din casă ci sluje pentru scuteală și purta rîndul cu săptămîna la Curte, de la 40—50 oameni“...¹¹.

Pentru o edificare mai completă asupra scutelnicului militar, redăm și un angajament, publicat de N. Iorga, pe care îl fac 5 oameni („liude“) față de un căpitan, pentru a scăpa de impozit:

„... pentru Constantin Mațoeni, căpt., cu cinci liud[e] vinători de la stiaagul lui“, cari „s-au tocmît scutelnici la dănsul, căte 12 lei de om într-un an, și, pe tocmala ce-au avut ei, nu s-au scutit mai mult de 9 luni..., și cerea 15 lei de la Constantin căpt.“. Aceasta arată „că el au fostu căpt., mai mult de un an, vr-o două luni peste an, dar, schimbându-se la nouă luni Agie, și puindu-să la mai Panaite agă, au dat jalobă stiaagul s-au pohtit ca să nu mai fie niciunul scutelnic, ce să slujească toți și acei bani ce-i are căpitanul lor și aga de la scutelnici să facă cislă, să plătească cu toții la aceste două stiağuri de vânători. Și așa-dzindu-s[ă] cu aga Panaite într-acestu chip, au rămas să nu mai fie scutelnici de acolo înainte ș-au dat cu toții banii scutelniceii, ș-a agăi, ș-a căpitanilor. Iar care, din scutelnici apucasă de plătisă deplin li-au întorsu ciialaltî pe cîte luni mai avea să să scutiască“¹².

Scutelnicul militar nu dispăre cu „reforma“ lui Mavrocordat, ci apariția noului gen de scutelnici îl pune în umbră. Mențiuni cit mai rare, pînă cînd în cele din urmă nu se mai pomenește nimic de el.

Scutelnicul propriu zis se deosebește de scutitul militar numai prin obligațiile sale. El era dat boierului. Poate fi mai apropiat de vechii poslușnici, de care se deosebeau numai prin faptul că spre deosebire de aceștia, care erau ai minăstirilor, ei erau dați boierilor¹³.

Scutelnicii acordați boierilor erau scutiți de obligațiile lor către Stat, pentru care scutire ei se obligau față de boierul respectiv. Se întîlnesc destul de dese cazuri cînd scutelnicul se învoiește cu boierul și-i plătește și birul către stat, în acest caz el se obligă și mai mult față de boier¹⁴.

¹⁰ Dimitrie Cantemir — *Descrierea Moldovei*. — 1825, pag. 108.

¹¹ Manolache Drăghici — *Istoria Moldovei*, Iașii 1857, vol. I pag. 89.

¹² N. Iorga, — *Anciens Documents de droit roumain* vol. II cap. CDII Paris-Bucarest, 1931, pag. 465—466.

¹³ Documentele moldovenești nu prezintă cazuri ca în Ț. Romînească de acordare de poslușnici boierimii. Aici ca și în Rusia poslușnicii se dădeau numai minăstirilor. Și în Rusia existau chiar sub acest nume la minăstiri. Trebuie comparați și cu „monastirskie detioni“ (copii minăstirești). — (Vezi: *Rostorki-Reisner*. Cara Mîrza și Rubțov: *Novaia istoriia colonialnih i zavisinih stran* Mosk. 1940).

¹⁴ Gh. Ungureanu — *Despre breslași, contribuție la cunoașterea categoriilor fiscale din Moldova înainte de Reg. Org.* pg. 3—4.

Scutelnicul se obligă față de boier de a presta anumite munci sau prin achitarea unei sume de bani, plătită în mai multe vadele, după învoială¹⁵. Pentru o mai completă elucidare, prezentăm o astfel de învoială, încheiată de 12 oameni din ținutul Hirlăului, de pe moșia boierului Petrache Sturza, Uricenii:

„Adică noi cari mai jos ne vom pune numele și degitele noastre dat-am adivărat și bine încredințat zapisul nostru în cinstită mână Dumsale C. C.nului Petrache Sturza vel vist. precum știut să fie că ne-am așăzat la Dumlui *scutelnici* cu tocmală câtă 50 lei adicăte cinzăci de lei pe an, șeapte oameni și cinci oameni câte 40 lei pe an și banii să avem a-i răspunde în trei vadele și banii dacă nu am ave la vade, să avem a munci zile la ci ne-a pune vatav și zioa câte 24 de părale...¹⁶.

După cum arătam mai sus, scutelnicii se asemănau mult cu poslușnicii, care erau o categorie de săteni, cu deosebire îi găsim prin sec. XVII-lea, scutiți de dări, în schimbul cărora aveau obligația să servească minăstirilor¹⁷. Prima mențiune asupra lor e mult mai veche, ea datează de pe timpul lui Alexandru cel Bun, care la 31 octombrie 1402 hărăzește patru case de (tatari) poslușnici din Baia, minăstirii Moldovița¹⁸.

De ce fel de biruri erau scutiți aceștia, ne-o arată foarte clar un document pe care îl avem de la Ștefăniță Lupu. Acesta e un document de înzestrare a Mănăstirii Hlincea, dat în anul 7168 (1660) maiu⁷: „...dat-am și am miluit a noastră sfintă rugă Minăstirea Hlincea... cu un sat întreg anume, satul Hlincea... cu poslușnicii care sunt în jurul Sfintei Minăstiri... acel sat și cu toți poslușnicii să fie în pace de dajdie mare și mică și de zloți și de lei, și de galbeni, și de orți și de iliș, și de sulgiu de vaf și de oi, și de său, și de piei, și de ceară și de miere, și de unt și de camăna mare și de camână mică și de camână cojocărească și de lucru de branște, și de coasă la ceir și de cărat: de fîn și de lemne și de iaz și de ghiată, și de jold și de podvoade și de cai de olac“¹⁹.

III.

Scutelnicii în reforma lui Constantin Mavrocordat. — Distribuția lor pe ranguri. — Numărul lor. — Documentare.

Scutelnicii apar pentru prima oară sub noua lor formă, prin „așezământul“ lui Constantin Mavrocordat, în a doua domnie a sa în Moldova, din anul 1741 (7250), octombrie 1.

El încearcă prin „reforma“ sa o totală reorganizare a vieții de Stat, o ordine în încasarea birului, o unificare. Dar această unificare lovea în primul rînd în boierime, căreia pentru a-i cîștiga bunăvoința îi acordă

¹⁵ N. Adăniloaie, *op. cit.* pag. 21.

¹⁶ Arhivele Statului Iași, documente foi volante mapa 245 doc. 6.

¹⁷ George N. Leon, *Istoria Economiei Publice la Romîni*, Buc. 1924, pag. 128—129.

¹⁸ Radu Rosetti, *op. cit.* pag. 297.

¹⁹ Arhivele Statului, Buc., *Condica Asachi*, doc. 261/323 (copie), pag. 3.

un număr de scutelnici. Acești scutelnici însă însemnau o pierdere pentru Visteria țării. Pentru a face față cheltuielilor — birul față de Poartă crescuse, dregătorii se înmulțiseră etc., stăpînirea se văzu nevoită să înmulțească și dările. Cele patru „cfturi“ create de Mavrocordat, nu fură respectate chiar din timpul domniei sale. Și cine ducea tot greul? Desigur tot masa țăranilor moldoveni, căci boierimea fiind delegată să încaseze birul, își acoperea partea, prin abuzurile ce le făcea față de această țărănie. Starea neomenoasă și nenorocită în care se sbătea țărăniea, o face să privească ca un fel de favoare, faptul de a fi primit ca scutelnic. Țăranul scutelnic avea măcar avantajul de a scăpa de urgia, de brutalitatea slujbașilor care încasau birurile. În fond această scutelnicie nu era altceva, decît o sclavie mai moderată. J. A. Vaillant prezintă admirabil pe acest nenorocit scutelnic cînd îl descrie: „...el este un dar pe care Statul îl face aceluia pe care îl recompensează sau îl cumpără, e o mașină omenească de care stăpînul se poate servi ca de un lucru, cel puțin odată pe an, el nu-i numai sclavul boierimii, ci-i patul său, pîinea sa, casa sa întregă“... etc.²⁰.

Să vedem și ce spun cronicarii contemporani asupra stabilirii scutelnicilor și repartiției lor pe ranguri. Natural nu trebuie să ne așteptăm la o atitudine critică, din partea acestora, față de neomenosul și crudul abuz domnesc, și să ținem seama, că atît Ion Neculce, Ioniță Canta, cît și Manolache Drăghici erau din rîndurile clasei boierești și că pentru ei nu era decît un nou privilegiu. Deaceia ei redau foarte succint și fără comentarii, această măsură a lui Constantin Mavrocordat.

Ion Neculce, în cronică sa, spune printre altele: „Dat-au și boierilor celor mari cîte cincizeci și cîte șasezeci de oameni de scuteală, altora boieri mazili cîte douăzeci, cîte cinsprezece, cîte cinci. Așisdere au dat oameni de scuteală și la jupănese cîte zece, cîte cinsprezece, care-și după boierie“²¹.

La fel și Ioniță Canta: „Boierilor celor mari au dat cîte cincizeci și șase oameni scutelnici, altor boieri mazili cîte douăzeci, cîte cincisprezece, cîte zece, cîte cinci și cîte patru oameni scutelnici. Dat-au și la giupănese sărace cîte cincisprezece, cîte zece oameni scutelnici, socotînd după boieria bărbaților lor“²².

Manolache Drăghici nu se mulțumește numai să pomenească de ei, ci caută să și motiveze faptul acordării de scutelnici boierilor. El spune că: „...înpotriva dritului ce s-au ridicat de la boieri cu emanciparea vecinilor — fapt inexact, cum am văzut mai sus — Mavrocordat au statornicit a ave scutelnici, care s-au împărțit fieștecăruia după rangul ce purta și anume: stării I-a cîte 56 liuzi și fără osebire de cinuri, starea II-a cîte 20, iar de la căminar în jos după analoghie, începînd cu 15 pînă la 7 oameni, afară de slugi și de breslași ce îi scuteau boierii pe la moșiile lor“²³.

²⁰ J. A. Vaillant, *Des Romains*, Paris, 1844, pg. 193.

²¹ Ion Neculce, — *op. cit.* pag. 481.

²² *Cronicele Romîniei sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, a doua edițiune, de Michail Kogălniceanu, tom. III București, 1874, pag. 184.

²³ Manolache Drăghici, — *op. cit.* pag. 15.

Comparînd relațiile celor trei cronicari, reese clar că prin „Așezămîntul“ lui Constantin Mavrocordat s-a acordat boierilor cîte un număr de scutelnici cu scopul de a le cîștiga bunăvoința. Repartiția s-a făcut pe ranguri. Boierilor celor mari li s-au date cîte 56 de scutelnici — Neculce spune între 50—60, iar ceilalți doi 56 de liude—, ceilalți boieri căpătînd după rangul lor cîte 20, 15, 10, 5 sau 4²⁴.

Noua favoare a hărăzirii de scutelnici fu foarte mult gustată de boierime, care de atunci înainte se întrece în stăruință pe lîngă Domn, spre a se împărțăși de dînsa²⁵. De altfel, vom vedea, mai departe, cum această repartiție inițială nu va mai fi luată în seamă, înmulțindu-se foarte curînd abuzurile ce se făceau de către boierime, pentru a-și mări numărul de scutelnici, etc. Mai mult, după Mavrocordat, în afară de faptul că această repartiție nu va mai fi respectată, dîndu-se scutelnici peste numărul fixat, se vor da și altor persoane scutelnici, decît dregătorilor²⁶.

O statistică în care să vedem numărul total al scutelnicilor din Moldova în timpul lui Constantin Mavrocordat nu avem, iar datele pe care le întîlnim la J. A. Vaillant sînt prea exagerate pentru a fi utilizate. Fapt sigur însă este, că în anul 1823, adică după 80 de ani de la „reforma“ lui Constantin Mavrocordat, aflăm în Moldova 22.765 scutelnici²⁷. Natural, că diferă mult de numărul lor din 1743; dar acum marea boierime are cîte 80 de scutelnici, față de 56, cît avea atunci, fără să ținem seama de abuzurile boierilor și de mărirea numărului dregătorilor, etc.

IV.

Material publicat referitor la chestiunea scutelnicilor (I. A. Vaillant, G. Bauer).

Asupra scutelnicilor nu s-a scris niciun studiu special. Totuși găsim necesar să aruncăm o privire asupra felului cum prezintă această chestiune două persoane străine de țara noastră, generalul rus Bauer și bine cunoscutul scriitor francez, „meritosul prieten al romînilor“, J. A. Vaillant²⁸. Gădesc aceasta cu alit mai interesant cu cît cei doi dacă nu sînt contemporani ai epocii lui Constantin Mavrocordat nu sînt nici prea îndepărtați de ea. În al doilea rînd, ei privesc lucrurile cu mai multă obiectivitate decît cronicarii noștri ridicați din rîndurile boierimii privilegiate.

²⁴ A. D. Xenopol, — *Ist. Rom. din Dacia Traiană*, vol. V. Iași 1892, pag. 116—117.

²⁵ Radu Rosetti, — *op. cit.* pag. 389.

²⁶ I. C. Filitti, — *Principatele Romine dela 1829 la 1834*, Buc. pag. 140.

²⁷ Arhivele Statului Iași, Tr. 1768, op. II 2018. *Condica nr. 8 a Visteriei*, partea VI-a.

²⁸ „J. A. Vaillant, a trăit în țările romine ca într-a doua sa patrie, dela 4 nov. 1829 — cînd a fost adus pentru educația odraslelor unor vestite familii boierești (Filipescu și Ghica) — și pînă prin anii 1842—1843, cînd a fost izgonit peste hotarul Carpaților, ca fiind un revoluționar periculos liniștei publice. Se reîntoarce în epoca Unirii“ (vezi: Const. Turcu, *Un călător francez, acum un veac prin județul Neamț* J. A. Vaillant, P. Neamț, 1933—1934 pag. 5).

Generalul Bauer, în „Memoriile“ sale²⁹, nu se ocupă în mod special de regimul fiscal al scutelnicilor, ci aruncă numai o privire de ansamblu asupra „reformei“ lui Constantin Mavrocordat. Aceasta este însă interesantă, cu atât mai mult, cu cât ne putem face o imagine clară asupra stării sociale și economice din timpul lui Constantin Mavrocordat.

Vorbind de Constantin Mavrocordat și „reforma“ sa, Bauer ni-l prezintă: „Dintre toți hospodarii, Constantin Mavrocordat a făcut mai mult rău, patriei sale. Fără intenție de a aprecia caracterul său moral, se poate susține cu siguranță că era rău bărbat de stat și mai rău financiar. Poate primele sale intenții n-au fost de condamnat, se poate chiar spune mai mult că a făcut câteva bune regulamente de finanțe în cursul primei sale domnii. Însă în general, el n-a știut întrebuinta decât paliative în contra unor rele învechite... Foarte departe de a se gândi la ștergerea capitației, cel puțin la diminuarea și fixarea acesteia, încă mai puțin de a se gândi să așeze greutatea principală a impozitului pe produsele și consumția țării, el augumentă capitația și abandonează celelalte venituri arendașilor după pilda înaintașilor săi. Pentru a desăvârși ruina poporului, se așează asupra lucrătorului (țăranului) toată greutatea unui tribut așa de exorbitant și așa puțin proporționat cu numărul și mijloacele locuitorilor, căci această supra încârcare se și ridică pe calea capitației și acest impozit e cu atât mai pernicios cu cât e aproape totdeauna arbitrat“³⁰.

Cu mai mult lux de amănunte însă, prezintă epoca aceasta scriitorul francez J. A. Vaillant. El se ocupă în mod special și de chestiunea scutelnicilor, cărora le rezervă în cartea sa două capitole speciale, în care se ocupă de stabilirea scutelnicilor și efectul lor funest; apoi repartitia lor pe cinuri.

Am arătat în capitolul anterior caracterizarea făcută de J. A. Vaillant asupra scutelnicului. El prezintă „reforma“ lui Constantin Mavrocordat, ca „vicioasă și nedreaptă, fatală țării, un obstacol în calea dezvoltării sale, a industriei, și a libertăților sale“³¹. Scutelnicul e prezentat drept o mașină omenească dată în dar de Domn boierului, care, după dorința boierului, spune Vaillant mai departe, „îi face și îi dă totul gratis, concurând cu 80 piaștri, adică 320 franci“³².

În ce privește repartitia scutelnicilor, o redau pentru o mai bună documentare, așa cum o prezintă Vaillant, care deși este cu multe exagerări, are totuși și multe fărme de adevăr, chestiunea fiind privită cu mai multă obiectivitate. J. A. Vaillant are în vedere ambele țări românești, cînd spune: „Așa cum o instituiseră Radu IV și Ștefan cel Mare, nobilimea era împărțită în trei clase, fiecare la rîndul ei avînd 6 subîmpărțiri. Ea nu avea de altfel decît titlurile însărcinărilor de la Curte sau a funcțiilor publice. Constantin și Grigore dublînd sarcinile, dublară și tit-

²⁹ Gl. Bauer, — *Memoires historiques et geographiques sur la Valachie*. Frankfurt — Leipzig 1778.

³⁰ Ilie Minea *op. cit.* pag. 104 (citatul de mai sus este redat de Ilie Minea după „Memoriile“ lui Bauer, pag. 102, fiind astfel utilizat indirect).

³¹ J. A. Vaillant, *op. cit.* pag. 195.

³² Ibidem.

lurile. Existau doi noi mari vornici de țara de sus și de țara de jos, doi mari logofeți; așa urcă în rîndul primei clase, iar sub numele de hatman este stabilit în Valahia un șef de ușieri. Fiecare din aceste titluri aduce titularului, acelor ziși paie (onorifici) și biv vel (în neactivitate), un anumit număr de scutelnici, iar celor ziși vel (sau în activitate), lefi și scutelnici. Așa de pildă banul avea anual 50 de mii de piaștri și o sută cincizeci și șase de scutelnici; marele vornic al țării de sus șasezeci și șase mii de piaștri și o sută douăzeci de scutelnici; acela al Casei Milelor șasezeci mii piaștri și nouăzeci de scutelnici; marele logofăt al țării de sus cincizeci mii piaștri și optzeci de scutelnici; acela al țării de jos, treizeci mii de piaștri și optzeci de scutelnici; postelnicul douăsprezece mii piaștri și cincizeci scutelnici; spătarul în Valahia și hatmanul în Moldova treizeci mii piaștri și optzeci de scutelnici; vistiericul, cincizeci de mii piaștri și optzeci scutelnici. Ori enumerînd împreună cu titularii fiecărui titlu, se găsesc 1160, dacă facem media, la fiecare 50 scutelnici, se ajung la suma de 58 de mii de scutelnici sau familii sculite de impozite față de Stat, în detrimentul masei, adică impozitul fiind 10 piaștri, ar fi 580 de mii piaștri sau 2 milioane 320.000 franci, de care este frustată Visteria³³.

V.

Scutelnicii de la „Reforma” lui Mavrocordat pînă la desființarea lor prin Regulamentul Organic. Material inedit, Izvoade, catagrafii.

Perioada desfășurată de la „reforma” lui Constantin Mavrocordat pînă la Regulamentul Organic, referindu-ne la regimul fiscal al scutelnicilor, am putea să o considerăm ca o perioadă de abuzuri, de crudă exploatare. Boierimea își îngroașe rîndurile și fiecare boierănaș voia să aibă scutelnicii lui. Numărul scutelnicilor se urcă pînă la 80, curînd după Mavrocordat. Problema scutelnicilor devine o preocupare de prim plan, pentru boierimea atotstăpînitoare din Moldova în a II-a jumătate a sec. XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea. Nenumărate documente ale timpului mărturisesc aceasta.

Astfel boierul D. Jora, scrie fratelui său spătarul Ioan Jora: „Arhon spătar, fiindu că noi pe alții mai cu apropieri nu avem spre a ne arăta parapon și nenorocirile noastre celi de-a-purure priimate și îndrăzneală câștigându ca cătră un al nostru multu voitor de bine, facu arătare Dum: pentru fiul meu Ioniț sluga Dum: să binivoiești a-l agiuta spre a-și scoate o carte pentru ca să-ș facă ceva scutelnici după rangul boierii sale, ca să mă pot și eu agiuta în rămășița zilelor mele ce vor mai fi”...³⁴.

Și mai departe, pentru a ne da seama ce însemnau acești nenorociți scutelnici pentru boierimea sec. al XVIII-lea și al XIX-lea, și pentru a ilustra mai bine graba și stăruințele boierimii de a se împărtăși din

³³ J. A. Vaillant, *op. cit.* pag. 199.

³⁴ Arhivele Statului Iași, pag. 149 doc. nr. 136.

noua favoare domnească, citez dintr-o scrisoare adresată de boierănașul Dumitrache, vornicului Gavril Conachi, în care îl roagă să intervină pentru el, să i se elibereze „țidula scutelnicilor“:

„Jăluesc Dumitale i fiindcă de mec copel și pînă acum am slujit părinților Dumilor Voastră și Dumilor Vostri mai ales coconului Manolache, cu cât m-au agiutat minte și putere și am câștigat cinste și milă dela Dumilui și acum mă văd liptit de sup mila Dumisale, și nu poti cunoaști ce greșală am făcut, dar știu că oi fi greșit că slugă fiind și a nu vre și nu să poate ci mă rog Dumisale și Dumitali să fiu ertat de greșala ce oi fi făcut și să fiu iarăș cuprinsu cu mila Dumilor Voastre și acum înfăiu mă rog ca să faceți o pomară D-voastră și *mi-scoată țidula scutelnicilor și a breslașilor* fiindcă numai eu am rămas liptit de nu am nici un om pentru slujba casăi și aiure nădejde nu am și toată mila dela Dum.Voastră aștept fiindcă alte uși nu m-am învățat a dețchide și de acum nu mă mai slujăști putere a sluji să mă învăț a dețchide alte uși și ceia ce m-a agiutat putere tot la Dum.Voastră oi sluji, numai mă rog Dum.lor Voastre cum la vreme de bătrăneț, să nu fiu liptit de supt mila Dumilor Voastre“³⁵.

Numeroase abuzuri pentru a-și mări numărul scutelnicilor, constatăm mai ales în această perioadă de timp. Unul din abuzurile cele mai frecvente, care redă admirabil caracterul acestui nesățios și hrăpăreț boier moldovean din sec. XVIII și XIX, era de a declara moartea unora din scutelnicii lui, pentru a putea să capete alții în loc. Astfel, numărul lor era mult mai mare în realitate decît ne este prezentat de condicile Visteriei.

Regimul fiscal al scutelnicilor devine cu vremea cît mai împovărător. De unde la început scutelnicul era în schimbul scutirii de bir mai mult lucrător pe moșia boierească, cu timpul, boierii găsiră că e mai rentabil să încaseze bani. Într-un document din 30 ianuarie 1828, căminarul Iancu Foti, scriind boierului Dumitrache Danul spune: „....Pre cum am vorovit eri cu Dumta pentru 14 scutelnici ci i-am avut Dumitale vânduți pînă la 15 a aceștii luni următoare, ca să ți-i mai vînd încă tre luni, pînă la 15 april viitor, tot cu prețul știut. Iar dela acea vreme rămîne ca Dum.ta să-ți cauți alți scutel. căci eu îi voi scăde în satul părințesc.

Iată dar, triimit acest nefer, cărui să binevoiești a-i da 63 lei bani pi trii luni, pînă la 15 april pentr 14 scutelnici“³⁶.

Cu timpul, conveniră ca Visteria să le dea bani în locul scutelnicilor acordați. Să nu uităm că ne aflăm în perioada destrămării orînduirii feudale și că-și fac apariția primele elemente ale noii orînduiri capitaliste în Principate³⁷. Astfel o să ne putem explica această dorință de acumulare de capital din partea boierimii. Condicile Visteriei sînt pline de aceste sume vărsate boierilor. Aceasta înseamnă o pierdere mare pentru Visterie, care ducea, după cum am arătat mai sus, la îngreuierea

³⁵ Arhivele Statului Iași, pac. 143, doc. nr. 23.

³⁶ Idem, pac. 317, doc. nr. 44.

³⁷ N. Adăniloae, *op. cit.* pg. 124.

stării obștei locuitorilor. A. D. Xenopol prezentându-ne o situație de venituri ale țării Moldovei pe anul 1796, după ce ni le înșiră, le totalizează și află că se ridică la suma de 1.150.656 lei și 23 bani. Din această sumă se scad banii scutelnicilor, care se ridicau în acea vreme la 226.759 lei și 92 bani³⁸. Rămâne pentru cheltuiala țării 922.897 lei și 52 bani. E edificator deci! Numai după 30 de ani de la aceasta, adică în anul 1828 numărul scutelnicilor îl constatăm urcat la 29.000, iar suma cuvenită pentru scutelnici se ridică la 700.000. Aceasta o vedem dintr-un memoriu făcut de Mihail Sturza pentru Nesselrode, în care se vorbește de scutelnici și de țărani moldoveni în deobște³⁹. Boierul primea deci câte 24 lei de fiecare scutelnic. În afară de scutelnicii proprii ziși, mai exista o categorie de scutelnici, care în afară de suma care o dădea boierului erau obligați a presta și havalele. Aceste havalele — clacă, zile de meremet murcitate de țaran boierului — erau grele și mai temute decât birurile statornice⁴⁰. Boierii văzură în acest fapt puțința de a-și mări venitul, precupețindu-și trecerea de care se bucurau pe lângă Domn și sfetnici, și încheiau un fel de învoieli: în schimbul scutirii de aceste havalele dădeau boierului o sumă de bani⁴¹.

Pentru o mai bună orientare, redau pe ocoale o situație a scutelnicilor și categoriei celor ce poartă havalele, după o catagrafie a ținutului Botoșani, din anul 1820:

ȚINUTUL BOTOȘANI

Ocolul Tirgului.

214 scutelnici

160 breslași

364 trecuți piste scut. ci poartă havalele.

Ocolul Cimpului

194 scutelnici

91 breslași

177 trecuți piste scut. ci poartă havalele.

Ocolul Siretului

205 scutelnici

97 breslași

261 trecuți piste scut. ci poartă havalele.

³⁸ A. D. Xenopol, *op. cit.* pg. 573.

³⁹ R. Rosetti, *op. cit.* pag. 390.

⁴⁰ *Idem op. cit.* pag. 391.

⁴¹ *Ibidem.*

Tîrgul Botoşanii

6 scutelnici

55 breslaşi.

214	160	364	Ocolul Tîrgului
194	91	177	Ocolul Cîmpului
205	97	261	Ocolul Siretului
6	55	—	Tîrgul
<hr/> scutelnici	<hr/> breslaşi	<hr/> trecuţi piste scut. ce poartă havalele ⁴²	

O precizare: ţinutul Botoşani în anul 1820, era mult mai mic căci exista şi ţinutul Hîrlăului, separat.

Totalizîndu-i, avem 1421 scutelnici şi 403 breslaşi, bine înţeles recunoscuţi oficial, dar peste numărul acesta, cîţi nu vor fi fost trecuţi în catastivele Visteriei?

Acum este timpul cînd chestiunea scutelnicilor devine o problemă de prim ordin. În agricultura noastră din Principate, datorită dezvoltării pieţii interne şi schimbului internaţional de mărfuri, „se impun relaţii noi de muncă, relaţii care înăspresc situaţia ţărănimii“⁴³. Banul devine forma ideală a bogăţiei. Sînt necesare cît mai multe produse. Boierimea recurge la toate mijloacele posibile — jaf, înşelătorii, violenţe —, pentru a-şi spori veniturile⁴⁴. Abuzuri peste abuzuri. Starea ţărănimii clăcaşe se înrăutăţeşte tot mai mult. O exploatare crîncenă se desfăşoară în Principate. Instituţia scutelnicilor suferă din plin jugul nemilos al exploataretilor.

Dar odată cu descompunerea orînduirii feudale şi apariţia elementelor noii orînduiri capitaliste, apar în Principate şi marile idei de libertate, egalitate şi fraternitate ale revoluţiei burgheze din Franţa. Sub influenţa acestor idei se va desfăşura lupta pentru dezvoltarea burgheză democrată. Tot sub influenţa acestor idei se va pune şi problema desfiinţării scutelnicilor. Nu ne va mira deci aşa de mult, cînd un Alecu Russo, printre altele, va fi de părere că: „Scutelnicie nu se mai poate, şi sub orice nume ar trăi trebuie a căde“⁴⁵. Desfiinţarea acestei instituţii va avea loc curînd, prin Regulamentul Organic.

---

⁴² Catagrafia Visteriei Moldovei. Ţinutul Botoşani. 1820 (aflată la Arhivele Statului Iaşi).

⁴³ N. Adăniloae, *op. cit.* pag. 124.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Alecu Russo, *Scrieri*. Craiova f. a. pag. 216.

VI.

Desființarea scutelnicilor prin Regulamentul Organic. Despăgubirile primite de boierii care aveau scutelnici.

Problema desființării scutelnicilor a fost pusă și mai înainte de Regulamentul Organic. Totuși să nu ne gândim cumva că poate jalnica situație a regimului scutelnicilor a înduioșat pe Domn, ca el să încerce o desființare a acestei clase obijduite; la mijloc stăteau tot interese egoiste, o echilibrare a finanțelor țării, un mijloc de a trece scutelnicii în rîndul birnicilor. După ce am văzut ce însemnau acești scutelnici pentru Visteria țării, desființarea lor devine o chestiune foarte logică. I. C. Filitti citează astfel un caz cînd „în anul 1822 Domnul încearcă să reducă din privilegiile boierești, taxînd și pe scutelnici”⁴⁶. Aceasta, nu contribui la altceva, decît să îndirjească boierimea, care pe acea vreme era atotstăpîitoare.

Că au existat și din rîndurile boierilor persoane care au propus desființarea scutelnicilor, e drept, dar aceste cazuri au fost foarte rare. Să nu uităm că din toată protipendada Moldovei, un singur boier, Iordache Rosetti Roznovanu, a propus desființarea acestui privilegiu boieresc. Mai mult, se știe că după răscoala din 1821, s-au alcătuit mai multe proiecte de constituție, influențate de idei progresiste. Niciunul din ele nu prevedea desființarea privilegiilor boierești. Din contra chiar, unul din ele, cunoscut sub numele de „Ponturile Popilor”, pe care îl citează Alecu Russo, prevede la aliniatul 14...: „privilegiile scutelnicilor să se întărească”⁴⁷.

Regulamentul Organic nu numai că nu ușurează situația economică și socială a țărănimii moldovene, dar prin măsurile pe care le ia, privilegiate la raporturile acesteia cu boierii, starea țăranilor se înrăutățește. Desființarea privilegiului scutelnicilor marchează terminarea, în parte, a vechii lupte dintre Stat și boierime, căci orice privilegiu însemna o diminuare a veniturilor Statului în folosul boierului⁴⁸. Boierimea va primi în schimb o despăgubire în bani destul de mare, ca să apese destul de greu bugetul Statului. Deasemenea boierii nu vor mai plăti niciun fel de dări. Sub alte forme, boierii vor continua deci să mai aibă totuși mult timp oameni de la care să obțină mină de lucru gratuită: slujbașii volnici, slugile, etc.⁴⁹.

Desființarea scutelnicilor este prevăzută în Regulamentul Organic cap. III. (Pentru aboliți sau desființări), art. 71: „...de vreme ce ființa

⁴⁶ I. C. Filitti. *Frământările politice și sociale în Principatele Romine, dela 1821—1828*. București 1932, pag. 128.

⁴⁷ Alecu Russo, *op. cit.* pag. 92.

⁴⁸ Gheorghe Ungureanu, *op. cit.* pag. 29.

⁴⁹ Ibidem.

scutelnicilor, a breslașilor și a slugilor se oboară pentru deapururea și lucrarea pământului trebuie a fi ajutorată și totodată a se statornici o despăgubire pentru acei din boieri fără moșii, se legiuesc următoarele puneri la cale“...⁵⁰, iar la art. 72, al. VIII ,IX, X, XI, se prevede cum vor fi despăgubiți boierii cu drept de scutelnici. Li se va acorda o despăgubire de 24 lei de scutelnic.

Chestiunea despăgubirilor ce trebuiau să le primească boierii pentru scutelnici se va prelungi mult după anul 1832. În mai 1863 aflăm un certificat eliberat de vornicul T. Burada și Ion Alexandrescu Polizu, D-nei Maria C. Drossu, din Tg. Frumos-Iași, în care se arată că aceasta este „indrituită la despăgubirea scutelnicească de 105 lei pe trilonie pantru 7 scutelnici, pe rangul de sărdariu“⁵¹.

Prin „seanța domnească din 12 decembrie“ 1850 se dau lămuriri asupra reclamațiilor pentru îndestularea din banii scutelnicești, conveniți văduvelor și orfanilor. Nenumărate anaforale vor căuta apoi să reglementeze dreptul pe care îl aveau boierii la despăgubiri.

CONCLUZII

Din cele prezentate mai sus putem trage următoarele concluzii: instituția scutelniceii în Principate a constituit una din umbritele pagini ale istoriei noastre. Ea caracterizează o epocă, un moment din evoluția societății românești; o pătură conducătoare boierească îngroșată cu multe elemente fanariote, avidă și risipitoare se năpustește spre toate izvoarele de îmbogățire publică. Țărănimea trece prin cea mai crudă exploatare și cea mai apăsătoare fiscalitate ce-a avut loc vrodată în țara noastră. Mîna de lucru oferită boierimii în condițiile boerescului nu mai mulțumea lăcomia acestora, ci era nevoie de cît mai multă mîna de lucru gratuită. Aceasta a dus la urmarea logică a reglementării obștești a scutelnicilor⁵².

Ce-au însemnat acești scutelnici pentru boierimea nesățioasă a sec. al XVIII-lea și al XIX-lea, și supărarea ce le-a produs-o desființarea

⁵⁰ Radu Rosetti, *op. cit.* pag. 507, *Regulamentul Organic a Prințipatului Moldovei*. Eșii 1837. pag. 5.

⁵¹ Arhivele Statului Iași, pac. 352, doc. nr. 145.

acestui privilegiu mult gustat, o putem desprinde din însăși spusele unuia dintre cele mai proeminente figuri din protipendada Moldovei, Costachi Conachi :

„...cu lacrimi în ochi“, scrie Conachi, Mitropolitului Veniamin Costache că „se duc scutelnicii, breslașii, slugile“... etc. și încheie : „...cele din piept către noi amărnice... această scrisoare veți păstra-o căci vă veți pute aduce aminte că am protestăluit contra voinții rele“⁵³.

---

⁵² Gheorghe Ungureanu, *op. cit.* pag. 3.

⁵³ I. C. Filitti. *Principatele Romine dela 1828 la 1834*. Buc. 1934 pag. 73.